

151 OMLÄROKURSEN OCH UNDERVISNINGEN PÅ LYCEERNA¹.*Morgonbladet n:o 155 och 161, 7. och 14. VII 1877*

I.

Rektor vid lyceum i Åbo har haft godheten tillsända mig det till senaste årsexamen utfärdade *program*, för hvilken sändning jag härigenom får på det förbindligaste tacka.

Ehuru utom ämnet bjuder skyldigheten nämna, att programmet åtföljes af en intressant, på källforskningar stödd afhandling af K. K. T.(igerstedt): »Bihang till Kexholms läns historia under drottning Kristinas regering.» Det är en vacker och lämplig Tysk skolsed, att sålunda genom någon uppsats intyga lärarens intresse för vetenskap och litteratur. För att likväl afhandlingar af värde såsom den ifrågavarande icke må gömmas och – kanske glömmas i spridda skolprogram, vore lämpligt, att desamma kunde aftryckas i någon tidskrift. Åtminstone borde sörjas för ett referat t. ex. för den ifrågavarande i Historiska sällskapets Arkisto.

Programmet är utförligt och med stor klarhet redigeradt. Ur desamma har jag haft förmonen lära, hvad ur skolöfverstyrelsens redogörelser icke kan inhemtas, med hvad nemligen man sysselsätter sig i de moderna lyceerna. Åtskilligt deraf torde finnas öfverraskande för flertalet läsare, såsom det till viss grad öfverraskat mig, emedan det lemnat starkare bevis för det olämpliga i en del af organisationen, än jag förut ansett mig kunna anföra.

Det är främst undervisningen på de lägre klasserna, som i detta sammanhang har intresse². På frågan härom svarar programmet:

Religion. 1:a klassen: Gamla testamentets bibliska historia; första och andra hufvudstycket af katekesen.

2:a klassen: Af Nya testamentets bibliska historia 43 berättelser; tre hufvudstycken af katekesen; af Lukas evangelium 20 kapitel.

3:e klassen: Nya testamentets bibliska historia genomgången och repeterad; Apostlagärningarne genomgångne; katekesen avslutad.

4:e klassen: ännu katekesen repeterad. I öfrigt Helsingii »Inledning» och Johannis evangelium.

Således i fyra års tid katekesen, i tre år biblisk historie, dock endast 2 timmar i veckan.

Är nu det anförda läsning i en lärdomsskola eller i en folkskola? Svaret kan icke vara tveksamt äfven för den, som händelsevis icke känner folkskoloförordningen. Med denna förordning i hand, kommenterad af stadgan om läroplan för högre folkskolor, finner man, att denna plan ännu i viss mon går utöfver den undervisning i religion, som på Åbo lycei fyra lägre klasser meddelas.

Läsaren behagade vidare för god antaga försäkran, att folkskolans läroplan motsvarar lycei lärokurser: i geografi för 1:a och 2:a klass, i räkning för 1:a, 2:a och 3:e klass, i geometri (formlära) för 1:a och 2:a klass, delvis t. o. m. öfverskjuter densamma.

I historie är undervisningen olika, emedan folkskolan måste afse öfversigt af allmänna historien i dess helhet och dertill Finlands historia, men lyceum kan på de lägsta klasserna inskränka sig till den antika historien, på 1:a och 2:a blott enligt Grubes berättelser.

Såsom känt har lyceum i Åbo parallelklasser för hela kursen,

¹ Undertecknad J. V. S.

² Se uppsatsen: »Skolverkets senaste organisation» n:o 135, 143 o. 146.

d. v. s. utgöres af två fullständiga lyceer, ehuru en del lärare åtagit sig undervisning på bådadera. I Björneborg har Åbo län dessutom ett fyraklassigt lyceum. För den prisade rättvisan är det betecknande, att på alla tre läroanstalterna Svenskan uteslutande är undervisningsspråk, ehuru 5/6:delar af länets befolkning icke förstå ett ord Svenska. Dessa 250 000 torde väl hafva försummat att enligt skolöfverstyrelsens föreskrift tillverka en Finsk litteratur, som motsvarar vår tids fordringar. Ett öfverslag visade, att af 60 lärjungar på de båda första klasserna i Åbo 2/3:delar äro födda i Finska orter, om man härtill räknar halfva antalet af de 22 födda i Åbo, ur den synpunkt nemligen, att ifrågavarande lärjungar antagligen förstå och tala finska. Åbo stad synes väl icke just täfla med landets nya hufvudstad i bitter fientlighet mot finskan. Men Åbo har underlåtit att på den väg, som ännu skulle stått öppen, häfda sin gamla ställning såsom stöd för finska folkets bildning, för att i stället länge kokettera med andra sympatier. Framför Helsingfors, der allsingen Finsk skola finnes, kan dock det öfvervägande finska Åbo skryta med en Finsk realskola – *tvåklassig*, bredvid en Svensk fyrklassig.

Undervisningen i det uteslutande antagna svenska språket motsvarar på de lägsta fyra klasserna nominelt folkskolans kurs, men är reelt den senare underlägsen, om blott denna skulle genomföras enligt läroplan.

Alla här anförda läroämnen upptaga på hvarje af 1:a, 2:a och 3:e klasserna 12 undervisningstimmar i veckan, hvartill kommer kalligrafi 3 t:r på första, 1 t:e på andra klassen, som väl äfven tillhör folkskolans kurs.

Det är nu för inhemtandet af detta folkskolevetande, lärjungar sändas till landets fåtaliga högsta skolanstalter. Afser man ännu undervisningen i finskan, som börjar på 2:a klassen med 4 t:r i veckan, som fortsättes på 3:e och 4:e klasserna med resp. 3 och 2 t:r, men som dock icke omfattar någon längre kurs, än hvad beqvämigen kunde medhinnas på två klasser i realskolorna, så kan den tid, hvilken i lyceerna användes på inlärandet af allt det anförda beräknas till fullt två år.

Men något skäl måste väl finnas för en så oformlig anordning? Ja visserligen. Latin och ryska – om förlåtelse! Ryska och latin måste inpluggas i lärjungen om möjligt från 9 års ålder; eljest blir det icke menniska af honom. Åt dessa ämnen egnas derföre på lycei tre lägsta klasser 10 timmar i veckan. Derföre måste nu lyceum förrätta äfven folkskolans tjenst. Ty så långt som till fordran, att folkskolans kurs skall af en pojke vara genomgången före 9 års ålder, har dock pedagogiken ännu icke kommit.

Huru skall nu detta så tungt vägande skäl häfvas? I min tanke genom att utstryka lycei två lägsta klasser och om möjligt ryskan derjemte, åtminstone från nuvarande 3:e och 4:e klasserna, samt genom att flytta all annan, ofvan omordad undervisning till de två lägsta klasserna i realskolan.

Här är icke platsen att ingå i någon vidare detalj. Endast det bör tilläggas att meningen icke är att all den läsning, som tillhör högre folkskolans kurs, och hvilken nu förlagts till lyceerna, borde uteslutas äfven ur realskolan. Elementarskolans uppgift är en annan än folkskolans. Den förra är en förberedande läroanstalt; i den senare deremot afslutas lärjungens undervisning. Samma ämnen måste derföre i båda inläras i olika form och ordning. Och i elementarskolan måste nya läroämnen tillkomma redan vid en tidigare ålder, än den vid hvilken högre folkskolans kurs kan vara genomgången. Dock synas väl de nu

för inträde såväl i lyceum som i realskola uppställda fordringar kunna något höjas. Det nya läroämne, som på realskolans två lägre klasser skulle tillkomma, vore enligt det föregående det andra inhemska språket. För inträdet på lyceum vore denna anordning en vinning, emedan lärandet af det väsentliga i de båda inhemska språkens grammatik skulle lätta lärandet af latinet. Och att sistnämnda läroämne inträder, först då lärjungen har en ålder af 12 till 14 år, skulle medföra en ytterligare lättnad.

Man resonnerar vanligen om lärandet af två inhemska språk helt abstrakt, såsom skulle frågan gälla ett inhemskt och ett fremmande språk, glömmande att det stora flertalet af lärjungar redan före inträdet i skolan förstår och talar båda språken, i större delen af landet Finskan mera korrekt än Svenskan, äfven då det senare är modersmål. Att lära ett sådant barn, sedan det t. ex. väl läser och förstår Svensk skrift, att äfven läsa Finska, är en mycket lätt möda. Att nu i dylikt fall, som utgör regeln, samtidigt börja den grammatikaliska undervisningen i båda språken, erbjuder ingen svårighet, emedan lärjungen har färdigt icke blott ordförrådet utan äfven språkets regelbundna användande i tal, och endast har att lära känna den regel han omedvetet följt och följer. Min tanke är, att anförda förhållande är en ren fördel för språkundervisningen i allmänhet. Lärjungens första grammatikaliska studium blir sålunda analytiskt. Och denna ordning öfverensstämmer med all sund pedagogik; – hvaremot den nuvarande ordningen att börja med två fremmande språk är ren pedagogisk råhet.

Svårare är visst de lärjungars ställning, hvilkas modersmål är Finskan, och hvilka först efter ankomsten till skolstaden komma i tillfälle att praktiskt inhemta någon kännedom af Svenskan. Men svensk grammatik är också en lek i jemförelse med den Finska; och der finskan i realskolan är undervisningsspråk, hafva sådane lärjungar ingen rätt att klaga. Det åligger deras målsmän att se till, att de komma i tillfälle till någon praktisk öfning i svenskan, för att med mindre möda kunna följa den pluralitet åt, som är förtrogen med båda språken.

Svårast är förhållandet på de orter, der skolstaden och omgifvande landsort är oblandadt Svensk. För dem blir finskan ett fremmande språk. Men detta förhållande är fåtaligt undantag. Må man i sådane skolor fördela kursen på tre klasser och öka undervisningstimmarnes antal i Finska språket. Någon absolut vikt ligger icke derpå att för inträdet i lyceum fordringarne skola ställas lika öfverallt. De lärjungar, som komme från Svensk realskola, måste väl i regeln välja lyceum med företrädesvis Svenskt undervisningsspråk. Och att i all händelse i sådane lyceer kunskapen i Finskan blir ringare än i de Finska lyceerna – samt vice versa, är oundvikligt.

⟨n:o 161⟩

II.

Huru undervisningen på lyceernas lägre klasser bedrifves, kan naturligtvis icke inhemtas ur ett program. Det torde dock kunna antagas, att undervisningen är den häfdvunna med hemlexor i de flesta ämnen. Emedan Luthers lilla katekes utgör pensum för intagning i skolan, är det väl den större katekesförklaringen, som utgör lexan på fyra klasser – andra hufvudstycket redan på 1:a klassen. Att någon begripande läsning icke vid en så tidig ålder hos lärjungarne kan ifrågakomma, är sjelffallet. Biblisk historie af Leinberg är högst olämplig. Den afser en berättelse med bibelns egna ord; men denna meddelas i en så sammandragen och koncis form, att all episk anstrykning försvunnit, så att den är en lärobok icke en läsebok. I allmän historie läsas Grube's karak-

tersskildringar, men den bibliska anses kunna göras för barnasinet tråkig och motbjudande. Öfverhufvud har den första religionsundervisningen i all tid varit förenad med minnen af luggar och smållar. När en moder är lärarinna, har detta icke mycket att betyda. Men såsom minne från skolan häftar det vid läroämnet. Den kristna moralen är i Luthers katekes trugad in i Mosaiska lagen. På den lägges äfven bibliska historien – och presternas predikan – ringa vigt.

I latinundervisningen är det häfdvunnet, att öfningsexemplen, som skulle afse endast öfning i formlära och må vara tillämpning af regeln, för att fästa den i minnet, göras till hemlexor. En sådan samling af ett slags kökslatin behandlas såsom ett verk af en klassisk auktor. Öfversättningsexemplen från Svenska till latin, afsedda för muntlig öfning, göras till skriftliga hemkrior. Härmed sysslar man äfven i Åbo lyceum två klasser igenom. Hvarje undantag och undantag från undantag skall vara omtröskadt i sådana lexor, förrän man vågar öfvergå till Cornelius. Medgifvet må vara, att någon lätt läsebok härförinnan måste genomgås. Men det är ingalunda nödigt, att den skall följa grammatikens uppställning åt. Läraren finnes der, för att i grammatiken hänvisa till det ännu för lärjungen obekanta. Numera då latinskrifning nödtvunget inskränkts till ett minimum, är det otidsenligt att fordra prof deri i studentexamen. Af denna orsak är också minutiös grammatikalisk utanläsning obehöflig. I min tanke har latinkunskapen gått tillbaka icke blott för lästimmarnes skuld, utan dels derföre, att så lång tid egnas åt sagde öfningsexempel, dels derföre att kursiv läsning på de högre klasserna icke förekommer. Summan, af hvad som läses, är synnerligt ringa, men också timantalet på högsta klasserna. Af denna knappt tillmätta tid borttagna ännu på 6:e och 7:e klassen grammatikaliska öfningsexempel en del. Äfven den gamla Trivialskolan, från hvilken dimission skedde till universitetet, hade under vanligen sju års kurs i regeln sex latinska lektioner i veckan. Men till följd deraf, att lektionen omfattade två afdelningar, upptogo lektionerna mest två timmar, då förnämligast lägre afdelningens pensum analyserades. På högsta klassens öfre afdelning lästes i vissa auktorer till hvarje lektion så mycket som under densamma utan analys hann genomgås. Omfattande läsning är icke blott vilkor för kunskap i språket, utan äfven för kännedom om antiken och för kärlek till densamma. Tankens reda och stilens klarhet, den klassiska litteraturens utmärkande förtjenst, skall läras ur sjelfva litteraturen. Skriftlig öfversättning *till* modersmålet kan bidra här till; men latinskrifningen leder hellre derifrån.

Att i skolor, i hvilka undervisningen pretenderar att stå på klassisk grund, likväl grekiskan icke är obligatoriskt undervisningsämne, kan icke med något skäl försvaras. Skall ryska på två högsta klasser läsas, och detta är dock att föredraga framför den obligatoriska läsningen på de lägre klasserna, så synes det sjelffallet, att dess läsande bör såsom valfritt ställas mot ett modernt språk, hvilket här icke kan vara något annat än franskan. Men grekiskan vinner likväl icke utrymme, om denna valfrihet icke vidtager redan på 5:e klassen och endast med 2 timmar i veckan. Det blir visst ännu abnormt att efter en så lång skolkurs en del lärjungar skulle sakna all kunskap i franskan. Men ur en sann bildnings synpunkt är det en än större brist att vara rent okunnig i engelskan. Det praktiska behofvet må dock häri vara berättigadt att afgöra. Franskan är för våra universitetsstudier det behöfligare språket. Nuvarande förhållande skulle genom den föreslagna anordningen icke förändras. Ty äfven nu är franskan (programmet säger: »finska») frivilligt läroämne.

Öfverhufvud synes man äfven i de moderna språken lägga företrädesvis an på grammatikaliska öfningar. Till någon litteratur kommer man icke i något språk. Detta vore i sin ordning, om någon fortsättning någonsin skulle följa. Men då så i allmänhet icke sker, är den gjorda början temligen bortkastad. Moderna fremmande språk äro i alla länder högst sällan föremål för vetenskapligt studium redan af det skäl, att studium af hvarje sådant språk särskildt tillhör det land, der detsamma talas. Kunskap i desamma är blott medel för andra studier, vetenskapliga och litterära. Till någon färdighet i deras skrivande och talande kunna våra skolor aldrig bringa en lärjunge, men väl till någon förmåga att läsa och förstå. Hinnes icke ens detta mål, utan måste en dimitterad lyceist mödosamt med lexikon i hand stafva sig till att förstå äfven den lättaste författare, så blir följden den, man dagligen har för ögonen, att ingen på det ifrågavarande språket skriven bok någonsin läses. Andra än dåliga romanöfversättningar finnas icke heller att tillgå; och denna läsning kommer att representera vetandet om den utländska litteraturen. Fordran i studentexamen af skriftliga öfversättningar till dessa språk motarbetar derföre den enda fruktbringande skolundervisningen i desamma, nemligen en så vidsträckt kursiv läsning som möjligt.

Väl är icke något öfverflödigt timtal anslaget för naturkunskap. Men redan beskaffenheten af de läroböcker, som begagnas, vittnar, att hemlexan är hufvudsak. Anderssons inledning till botaniken, om jag icke misstager mig på titeln, innehåller ungefär allt, hvad under mikroskopet kan ses, och hvad ungefär en professor i ämnet om det afhandlade känner. Lüttken-Bergroths Lärobok i Zoologi är ett af dessa kompendier, inom hvilkas permar ett voluminöst innehåll är hydrauliskt hoppessadt. Ur hvardera får lärjungen namn och fåordig beskrifning på en massa saker, hvilka han aldrig sett ens i en fattlig afbildning, än mindre fått betrakta och undersöka. Botaniken borde väl dock lemna lärjungen tillfälle till undersökning? Ja han skall samla, pressa, ordna och etikettera vissa hundratal vexter. Men om han examinerat en enda af dem, blir hans ensak. Någon öfning att tala om, under lärarens ledning har han icke inhemtat. När sedan den stora abiturientexamen kommer, repeteras och inpluggas allt ur läroböckerna, för att såsom mycket annat bibehållas, så länge examen räcker. Med skolvetandet i fysiken torde väl förhålla sig på samma sätt. Sådant glömmas väl alltid lätt. Men i dessa ämnen borde derföre utanläsning icke idkas. Icke heller hjälpes saken genom att se mycket, men väl genom att mycket se på ett mindre antal företeelser. Ty vanan vid det senare är redan i och för sig en bildning; och undersökningen, icke utanläsningen, kan ingifva kärlek för ämnet och håg att fortsätta om också blott såsom dilettant. Saken tål så mycket mera att tänka på, som så ytterst få i vårt land i dessa ämnen komma till ett vetenskapligt studium. Ty den fysiskt-matematiska kandidatexamen är såsom bekant med få undantag en medicinsk embetsexamen, vid hvilken fortsatt studium i examensämnen icke alls afses. Skolundervisningen i desamma borde derföre afse icke de få undantagen, utan det stora flertalets behof. Och vinningen vore dubbel genom minskningen i den dryga lasten af hemlexor.

I den historiska undervisningen har eländet varit i tilltagande, allt sedan salig Ekelund skref sin lärobok. De stora nationerna hafva en norm för studium af verldshistorien ett tusental år igenom i sin egen historie. För dem är det viktiga, hvad med denna sammanhänger. För småfolk finnes icke denna gifna norm. Men någon eftertanke borde väl

lära, att våra studier böra koncentreras kring de stora vändpunkterna i den allmänt mänskliga utvecklingen, och mellanrummen lemnas ad acta. Ty eljest proppas såsom nu sker i minnet en oafbruten serie af namn och årtal, i hvilken det lilla har samma värde som det stora. Pröfvostenen på våra historiska läroböcker är, att intet i dem saknas, men paginatalet likväl är ringa. Skulle detta kriterium omvändas, kunde en förbättring motses.

10 Ofvanstående anmärkningar hafva här anförts i det bestämda syfte att påpeka, att ett och annat i undervisningen kan tåla en reform, genom hvilken lärjungarne skulle befrias från gagnlöst arbete, utan att förlora i verkligt vetande. Man kunde enligt min åsigt tänka på den saken, förrän man mot införandet af två undervisningsspråk uppställer såsom ett oafvisligt hinder, att skolans nu bestående lärokurs i alla eller i flera läroämnen då måste afkortas.

Jag tillägger en anmärkning, som icke helt och hållet står utom detta sammanhang, men som kanske har tillämpning endast på lyceum i Åbo.

20 Egendomligt förefaller, att i Åbo lyceum på 5:te, 6:te och 7:de klasserna uteslutande Runebergs skrifter läsas t. o. m. »Kung Fjalar» och »Kungarne på Salamis». Denna omsorg att hindra ungdomen från all läsning på egen hand af en nationel skalds dikter är uppenbarligen malplacerad – utom det, att de båda nämnda arbetenas läsning med skäl kunde besparas åt framtiden. Icke heller kunde det skada att förena det nyttiga med det nöjsamma och t. ex. läsa någon del af Gejers »Svenska folkets historia». Är meningen den att på skolan utlägga en dikts skönhet, fordras härtill både mycken estetisk beläsenhet och en viss portion poetisk begåfning – om icke syftet skall motverkas.

J. V. S.

30

152 DUBBLA UNDERVISNINGSSPRÅKET PÅ LYCEERNA¹.

Morgonbladet n:o 173, 176 och 179, 28.VII, 1. och 4.VIII 1877

I.

40 Det är väl mycket begärtdt, att tidningsläsare skola för bedömandet af, hvad i en artikel anføres, återhemta tidigare i spridda nummer införda uppsatser. Men skyldigt afseende på Morgonbladets ringa utrymme och dess läsares billiga fordran på omväxlande innehåll, har föranledt, att de betraktelser öfver gällande skolförhållanden, som utgöra inledning till, hvad i denna uppsats föreslås och yrkas, finnas fördelade på n:o 135, 143–146, 155 och 161, hvartill kan läggas det i n:o 85 anförda om behovet och berättigandet af finska lärdomskolor.

I de återopade artiklarne har jag hufvudsakligen sökt visa:

50 1:o att den anordning, som tvingar föräldrar att till de fåtaliga aflägsna lyceerna sända sina barn vid 9 à 10 års ålder, för inhemtande af det ytterst elementära vetande, som vid denna ålder kan komma i fråga, är förkastlig;

2:o att de två lägre klasserna i realskolorna (resp. lägre elementarskolor, der sådana återstå), hvilka finnas i alla landets städer, borde utgöra förberedande skola såväl för lyceum som för högre realskolan;

¹ Sign. J. V. S.